WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 10 września 2009 r.*

W sprawie C-199/08

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 234 WE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Oberster Gerichtshof (Austria) postanowieniem z dnia 23 kwietnia 2008 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 15 maja 2008 r., w postępowaniu

Erhard Eschig

przeciwko

UNIQA Sachversicherung AG,

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: C.W.A. Timmermans, prezes izby, J.C. Bonichot, J. Makarczyk, P. Kūris i C. Toader (sprawozdawca), sędziowie,

* Język postępowania: niemiecki.

rzecznik generalny: V. Trstenjak,
sekretarz: K. Malacek, administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 11 marca 2009 r.,

rozważywszy uwagi przedstawione:

— w imieniu E. Eschiga przez E. Salpiusa, Rechtsanwalt,

— w imieniu UNIQA Sachversicherung AG przez M. Paara, Rechtsanwalt,

— w imieniu rządu austriackiego przez C. Pesendorfer oraz J. Bauera, działających w charakterze pełnomocników,

— w imieniu rządu czeskiego przez M. Smolka, działającego w charakterze pełnomocnika,

— w imieniu Komisji Wspólnot Europejskich przez N. Yerrell oraz G. Brauna, działających w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 14 maja 2009 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy Rady 87/344/EWG z dnia 22 czerwca 1987 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczenia ochrony prawnej (Dz.U. L 185, s. 77).

2 Wniosek ten został przedstawiony w ramach sporu toczącego się między E. Eschigiem a firmą ubezpieczeniową UNIQA Sachversicherung AG (zwaną dalej „UNIQA"), dotyczącego pokrycia określonych opłat za czynności adwokackie i ważności klauzuli zawartej w ogólnych warunkach ubezpieczenia ochrony prawnej, upoważniającej ubezpieczyciela — w sytuacji, gdy interesy kilku ubezpieczonych są skierowane przeciwko tym samym przeciwnikom i oparte na tej samej albo podobnej podstawie — do ograniczenia zakresu wykonywanych usług do prowadzenia postępowań pilotażowych lub ewentualnie skarg zbiorowych, czy też innych form zbiorowej obrony za pośrednictwem przedstawicieli prawnych przez niego wybranych.

Ramy prawne

Uregulowania wspólnotowe

3 Motywy jedenasty i dwunasty dyrektywy 87/344 brzmią następująco:

„w interesie osób mających ubezpieczenie ochrony prawnej ubezpieczony musi mieć możliwość wybrania prawnika lub innej osoby o odpowiednich kwalifikacjach zgodnie z przepisami prawa krajowego, w każdym dochodzeniu lub postępowaniu oraz kiedy wystąpi sprzeczność interesów;

państwa członkowskie powinny uzyskać możliwość zwolnienia zakładów z obowiązku zapewnienia ubezpieczonemu swobody wyboru prawnika, jeżeli ubezpieczenie ochrony prawnej ogranicza się do przypadków wynikających z użytkowania pojazdów drogowych na ich terytorium oraz jeżeli spełnione są inne warunki ograniczające".

4 Artykuł 3 dyrektywy 87/344 stanowi:

„1. Ubezpieczenie ochrony prawnej winno podlegać oddzielnej umowie, nieobejmującej innych grup ubezpieczeń lub też należy uwzględnić je w oddzielnej części jednolitej polisy, określającej charakter ubezpieczenia ochrony prawnej oraz, jeżeli państwo członkowskie tego żąda, wysokość odpowiedniej składki.

2. Każde państwo członkowskie zastosuje konieczne środki, aby zapewnić przyjęcie przez zakłady mające siedzibę na jego terytorium, zgodnie z wariantem narzuconym przez państwo członkowskie lub według własnego wyboru, jeżeli państwo członkowskie wyrazi na to zgodę, co najmniej jednego z następujących alternatywnych rozwiązań:

a) zapewnienie przez zakład, że żaden członek personelu zajmujący się obsługą roszczeń z tytułu ochrony prawnej lub doradztwem prawnym w tym zakresie nie będzie równocześnie prowadzić podobnej działalności:

   — jeżeli zakład prowadzi działalność w różnych działach ubezpieczeń — w innej grupie ubezpieczeń prowadzonych przez zakład,

   — niezależnie od tego, czy zakład prowadzi działalność w różnych działach ubezpieczeń, czy jest zakładem wyspecjalizowanym — w innym zakładzie, mającym powiązania finansowe, handlowe lub administracyjne z pierwszym zakładem i prowadzącym działalność w jednej lub kilku grupach ubezpieczeń wymienionych w dyrektywie 73/239/EWG;

b) powierzenie przez zakład obsługi roszczeń z tytułu ubezpieczenia ochrony prawnej zakładowi mającemu odrębną osobowość prawną. Zakład ten zostanie wymieniony w oddzielnej umowie lub oddzielnej części polisy, określonej w ust. 1. Jeżeli zakład mający odrębną osobowość prawną ma powiązania z zakładem, który prowadzi działalność w jednej lub kilku grupach ubezpieczeń, określonych w pkt A załącznika do dyrektywy 73/239/EWG, członkowie personelu zakładu, którzy zajmują się obsługą roszczeń lub doradztwem prawnym związanym z tą obsługą, nie mogą równocześnie prowadzić tej samej działalności w drugim zakładzie. Ponadto państwa członkowskie mogą nakładać te same wymagania na członków kierownictwa;

c) zapewnienie ubezpieczonemu przez zakład w umowie prawa powierzenia obrony jego interesów, od chwili uzyskania prawa do wystąpienia z roszczeniem wobec

ubezpieczyciela na podstawie polisy, wybranemu przez siebie prawnikowi lub, o ile prawo krajowe dopuszcza taką możliwość, innej osobie posiadającej odpowiednie kwalifikacje.

3. Bez względu na to, które z tych rozwiązań zostanie przyjęte, uważa się, że interes osób mających ubezpieczenie ochrony prawnej został zabezpieczony w równoważny sposób zgodnie z niniejszą dyrektywą".

5 Artykuł 4 dyrektywy 87/344 brzmi następująco:

„1. Umowa ubezpieczenia ochrony prawnej wyraźnie stwierdza, że:

a) w przypadku przysługującej możliwości skorzystania z pomocy prawnika lub innej osoby mającej zgodnie z prawem krajowym odpowiednie kwalifikacje w zakresie obrony, reprezentowania lub wspierania interesów ubezpieczonego w postępowaniach sądowych i administracyjnych, ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru takiego prawnika lub innej osoby;

b) ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru prawnika lub, jeżeli preferuje takie rozwiązanie i prawo krajowe na to zezwala, innej osoby mającej odpowiednie kwalifikacje, do obrony jego interesów w przypadku wystąpienia sprzeczności interesów.

2. Za prawnika uważa się osobę uprawnioną do prowadzenia działalności zawodowej w jednej z kategorii ustanowionych w dyrektywie Rady 77/249/EWG z dnia 22 marca 1977 r. mającej na celu ułatwienie skutecznego korzystania przez prawników ze swobody świadczenia usług".

6 Artykuł 5 dyrektywy 87/344 stanowi:

„1. Każde państwo członkowskie może wprowadzić wyłączenie ze stosowania art. 4 ust. 1 w przypadku ubezpieczenia ochrony prawnej, jeżeli zostały spełnione wszystkie poniższe warunki:

a) ubezpieczenie ogranicza się do przypadków wynikających z użytkowania pojazdów drogowych na terytorium zainteresowanego państwa członkowskiego;

b) ubezpieczenie jest związane z umową o świadczenie pomocy w razie wypadku lub awarii pojazdu drogowego;

c) ani ubezpieczyciel udzielający ochrony w zakresie ochrony prawnej, ani ubezpieczyciel udzielający ochrony w zakresie pomocy nie prowadzi działalności w żadnej grupie ubezpieczeń od odpowiedzialności cywilnej;

d) zastosowano odpowiednie środki, aby doradztwo prawne i reprezentowanie każdej ze stron sporu powierzyć całkowicie niezależnym prawnikom, jeżeli strony te są ubezpieczone w zakresie ochrony prawnej przez tego samego ubezpieczyciela.

2. Zwolnienie udzielone zakładowi przez państwo członkowskie na podstawie ust. 1 nie wpływa na zastosowanie art. 3 ust. 2”.

7 Artykuł 6 dyrektywy 87/344 stanowi:

„Państwa członkowskie zastosują wszelkie odpowiednie środki, aby zapewnić — nie naruszając prawa do odwołania się do organu sądowego, które może wynikać z prawa krajowego — istnienie procedury arbitrażowej lub innej procedury zapewniającej porównywalne gwarancje obiektywności, na podstawie której, w przypadku różnicy zdań między ubezpieczycielem udzielającym ochrony w zakresie ochrony prawnej i ubezpieczonym, będą mogły zapadać decyzje w sprawie stanowiska, jakie należy przyjąć w celu rozstrzygnięcia sporu.

Umowa ubezpieczenia musi zawierać wzmiankę o prawie ubezpieczonego do skorzystania z takiej procedury".

8 Artykuł 7 dyrektywy 87/344 brzmi następująco:

„W przypadku wystąpienia sprzeczności interesów lub różnicy zdań w sprawie rozstrzygnięcia sporu ubezpieczyciel udzielający ochrony w zakresie ochrony prawnej lub, odpowiednio, jednostka zajmująca się likwidacją szkód poinformuje ubezpieczonego o:

— uprawnieniu określonym w art. 4,

— możliwości skorzystania z procedury, określonej w art. 6".

Uregulowania krajowe

9 Zasada swobody wyboru przez ubezpieczonego w zakresie ochrony prawnej przedstawiciela prawnego ustanowiona została w § 158k Versicherungsvertragsgesetz (austriackiej ustawy o umowach ubezpieczenia, zwanej dalej „VersVG") z dnia 2 grudnia 1958 r., w brzmieniu zmienionym ustawą z dnia 11 lutego 1993 r., która przyjęta została w celu transpozycji art. 4 dyrektywy 87/344.

10 Paragraf 158k VersVG stanowi:

„1. Ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru osoby mającej odpowiednie kwalifikacje zawodowe do reprezentowania stron przed sądem w celu reprezentowania go w postępowaniu sądowym lub administracyjnym. Ponadto ubezpieczony ma prawo swobodnego wyboru prawnika do obrony swoich interesów prawnych w przypadku wystąpienia konfliktu interesów z ubezpieczycielem.

2. W umowie ubezpieczenia można przewidzieć, że ubezpieczony może wybrać do swojej reprezentacji w postępowaniu sądowym lub administracyjnym jedynie osoby uprawnione do zawodowej reprezentacji stron przed sądem, których kancelarie mają siedzibę w miejscu sądu lub organu administracji, właściwych do przeprowadzenia postępowania w pierwszej instancji. W przypadku gdy w miejscu tym nie występują co najmniej cztery kancelarie tego rodzaju, prawo wyboru rozciąga się na osoby mające kancelarię w okręgu sądu pierwszej instancji, w którym znajduje się ten sąd.

3. O przysługującym ubezpieczonemu zgodnie z ust. 1 zdanie pierwsze prawie swobodnego wyboru informuje się go wówczas, gdy żąda on ustanowienia dla siebie przedstawiciela prawnego w postępowaniu przed sądem lub organem administracyjnym; o prawie przysługującym zgodnie z ust. 1 zdanie drugie informuje się przy wystąpieniu konfliktu interesów. Jeśli ubezpieczyciel powierzył likwidację szkód innemu zakładowi [ubezpieczeń] obowiązki informacji ciążą na tym zakładzie".

Postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

11 E. Eschig, obywatel austriacki, zawarł z UNIQA umowę ubezpieczenia ochrony prawnej, w której uzgodniono zastosowanie „Allgemeine Bedingungen für die Rechtsschutz Versicherung" (ogólnych warunków ubezpieczenia ochrony prawnej, zwanych dalej „ARB 1995").

12 Zgodnie z § 6.7.3 ARB 1995:

„Jeżeli kilku ubezpieczonych w celu ochrony swoich interesów prawnych korzysta z ochrony ubezpieczeniowej na podstawie jednej lub wielu umów ubezpieczeniowych i jeżeli ich interesy ze względu na tę samą lub podobną przyczynę są skierowane przeciwko temu samemu przeciwnikowi lub tym samym przeciwnikom, ubezpieczyciel jest uprawniony do ograniczenia swojego świadczenia w pierwszej kolejności do pozasądowej obrony interesów prawnych ubezpieczonych i do prowadzenia procesów pilotażowych przez wybranych przez siebie przedstawicieli prawnych.

Jeśli lub od momentu gdy działania te nie będą chronić ubezpieczonych w sposób wystarczający przed utratą ich roszczeń, w szczególności z powodu zagrożenia przedawnieniem, ubezpieczyciel przejmie ponadto koszty powództw zbiorowych lub innych zbiorowych form pozasądowej i sądowej ochrony interesów przez wybranych przez siebie przedstawicieli prawnych".

13 E. Eschig, tak jak tysiące innych inwestorów, z których część posiadała ubezpieczenie ochrony prawnej w UNIQA, zainwestował pieniądze w przedsiębiorstwa inwestycyjne AMIS Financial Consulting AG i AMIS Asset Management Investment Services AS, które następnie stały się niewypłacalne.

14 E. Eschig upoważnił wobec tego spółkę prawniczą Salpius Rechtsanwalts GmbH do reprezentowania go w licznych postępowaniach dotyczących upadłości rzeczonych spółek, postępowaniach karnych przeciwko ich organom, a także w postępowaniu wszczętemu przeciwko Republice Austriackiej, której zarzucił on uchybienia w zakresie nadzoru nad rynkami finansowymi.

15 E. Eschig złożył wniosek o potwierdzenie przez UNIQA, że przeszłe i przyszłe czynności dokonane przez wybranych przez niego prawników objęte są zakresem ubezpieczenia ochrony prawnej.

16 UNIQA oddaliła jego wniosek, powołując się na § 6.7.3 ARB 1995.

17 E. Eschig wniósł do Landesgericht Salzburg skargę o stwierdzenie, że po pierwsze UNIQA miała obowiązek przejęcia kosztów związanych z czynnościami jego prawników dokonanymi w przeszłych i przyszłych postępowaniach i że po drugie § 6.7.3 ARB 1995 jest nieważny, i co za tym idzie, nie jest on częścią umowy ubezpieczenia ochrony prawnej.

18 Sąd ten oddalił jego skargę z uzasadnieniem, że § 6.7.3 ARB 1995 nie narusza § 158k VersVG, interpretowanego w świetle art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344, lecz wprost przeciwnie, stanowi jego uzupełnienie i zawiera rozwiązanie dla przypadku wielości poszkodowanych.

19 E. Eschig wniósł apelację od tego wyroku, która została oddalona przez Oberlandesgericht Linz. Sąd apelacyjny stwierdził w szczególności, że ograniczenie ustanowione w § 6.7.3 ARB 1995 jest zgodne z dyrektywą 87/344.

20 Oberster Gerichsthof, do którego wniesiona została skarga kasacyjna od tego ostatniego wyroku, ma wątpliwości co do wykładni art. 4 dyrektywy 87/344.

21 Z jednej strony sąd krajowy stwierdza, że językowa wykładnia art. 4 dyrektywy i okoliczność, że jej art. 5 przewiduje tylko jeden wyjątek od zasady swobody wyboru przedstawiciela prawnego, przemawiają za przyjęciem rozwiązania na korzyść E. Eschiga.

22 Z drugiej strony zdaniem tego sądu w następstwie dokonania wykładni teleologicznej art. 4 wyłaniają się liczne względy, z powodu których ubezpieczyciel ma prawo do wyboru przedstawiciela prawnego w imieniu ubezpieczonych w sytuacji, gdy wielu z nich jest poszkodowanych w wyniku tego samego zdarzenia.

23 W ten sposób, ponieważ koszty skargi zbiorowej są znacznie niższe niż koszty wielu indywidualnych skarg, istnieje ryzyko, że zakłady ubezpieczeniowe będą godzić się na pokrycie szkód zbiorowych tylko pod warunkiem, że one same będą mogły wybrać przedstawiciela prawnego wszystkich osób ubezpieczonych.

24 Ponadto § 6.7.3 ARB 1995 stanowi uzupełnienie zasady swobody wyboru przedstawiciela prawnego, która ustanowiona została w dyrektywie 87/344.

25 Sąd krajowy ma także wątpliwości co do tego, jakie kryteria są odpowiednie dla zdefiniowania pojęcia szkody zbiorowej. Jego zdaniem, klauzula pozwalająca ubezpieczycielowi na dokonanie wyboru przedstawiciela prawnego w sytuacji dotyczącej „większej liczby ubezpieczonych" zdaje się sprzeczna z celami dyrektywy 87/344 i wynikającymi z niej wymogami.

26 W tych okolicznościach Oberster Gerichtshof postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy art. 4 ust. 1 dyrektywy […] 87/344 […] należy interpretować w ten sposób, że sprzeczna jest z nim klauzula zawarta w ogólnych warunkach ubezpieczenia przyjętych przez ubezpieczyciela ochrony prawnej, która w przypadkach, gdy większa liczba ubezpieczonych jest poszkodowana w wyniku tego samego zdarzenia (przykładowo upadłości przedsiębiorstwa świadczącego usługi w zakresie obrotu papierami wartościowymi), uprawnia ubezpieczyciela do wyboru przedstawiciela prawnego i tym samym ogranicza prawo swobodnego wyboru prawnika przez indywidualnego ubezpieczonego (tzw. klauzula „szkody zbiorowej")?

2) W przypadku odpowiedzi przeczącej na pytanie pierwsze: w jakich warunkach występuje „szkoda zbiorowa", która w rozumieniu wspomnianej dyrektywy (względnie w uzupełnieniu do niej) pozwala na przyznanie prawa wyboru przedstawiciela prawnego ubezpieczycielowi zamiast ubezpieczonemu?".

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

W przedmiocie pytania pierwszego

27 W drodze pytania pierwszego sąd krajowy zmierza zasadniczo do ustalenia, czy art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 należy interpretować w ten sposób, że ubezpieczyciel ochrony prawnej może zastrzec sobie prawo wyboru przedstawiciela prawnego, w przypadku gdy kilku ubezpieczonych zostało poszkodowanych w wyniku tego samego zdarzenia, dla wszystkich tych poszkodowanych.

Uwagi przedłożone Trybunałowi

28 E. Eschig, a także rządy austriacki i czeski uważają, że art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy należy interpretować w ten sposób, że stoi on na przeszkodzie takiej interpretacji przepisów krajowych, zgodnie z którą ubezpieczyciel może zastrzec sobie prawo wyboru przedstawiciela prawnego w sytuacji, gdy większa liczba ubezpieczonych została poszkodowana w wyniku tego samego zdarzenia.

29 Artykuł 4 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy ma ich zdaniem powszechny zasięg i przewiduje szczególną gwarancję na korzyść ubezpieczonych od kosztów ochrony prawnej, niemającą związku z zapobieganiem bądź eliminacją sprzeczności interesów. Tak więc, ograniczenia związane z hierarchią celów czy też interesami finansowymi ubezpieczycieli, takimi jak rozpatrywane w postępowaniu przed sądem krajowym, nie są dopuszczalne.

30 UNIQA i Komisja Wspólnot Europejskich są odmiennego zdania.

31 Uważają one zasadniczo, że art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 nie przyznaje ubezpieczonym od kosztów ochrony prawnej autonomicznego prawa do swobodnego wyboru przedstawiciela. Tym samym, prawo to może podlegać ograniczeniom, w szczególności w przypadku gdy większa liczba osób ubezpieczonych została poszkodowana w wyniku tego samego zdarzenia. Za podstawę tej argumentacji podają cel i kontekst dyrektywy 87/344, a także brzmienie art. 4 ust. 1 lit. a) w związku z art. 3 ust. 2 i art. 5 dyrektywy w świetle jej motywów.

32 UNIQUA i Komisja podnoszą także, że zasadniczym celem dyrektywy 87/344 jest uniknięcie i eliminacja sprzeczności interesów pomiędzy ubezpieczonymi od kosztów ochrony prawnej a ubezpieczycielami, i dla jego osiągnięcia dyrektywa ta pozostawia państwom członkowskim dokonanie wyboru spośród trzech możliwości. Państwa te mogą zdecydować się na wprowadzenie wspomnianego w motywie ósmym dyrektywy

87/344 systemu obowiązkowej specjalizacji, na posortowanie umów zgodnie z art. 3 ust. 1 dyrektywy 87/344 lub na zastosowanie jednego z rozwiązań przewidzianych w art. 3 ust. 2 tej dyrektywy.

33 Zasadę swobody wyboru przedstawiciela prawnego przewidzianą w art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 stosuje się ich zdaniem wyłącznie do przypadku przewidzianego w art. 3 ust. 2 lit. c) tej dyrektywy.

34 Zdaniem Komisji, gdyby art. 4 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy stosował się do wszystkich rozwiązań, które przewidziane zostały w art. 3 ust. 2, to dwa pierwsze z nich zostałyby pozbawione znaczenia, a ich rola uległaby zmniejszeniu do roli zwykłych przepisów uzupełniających, ponieważ rozwiązanie zawarte w art. 3 ust. 2 lit. c) dyrektywy znajdowałoby zawsze zastosowanie.

35 UNIQA opiera swoją argumentację także na brzmieniu motywu jedenastego dyrektywy 87/344, w którym uznaje się prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego w każdym przypadku wystąpienia sprzeczności interesów. Należy zatem, jej zdaniem, stwierdzić, że w braku sprzeczności interesów prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego nie przysługuje.

36 UNIQA podnosi ponadto, że w 1987 r., kiedy to przyjęta została dyrektywa 87/344, zamysł dotyczył wyłącznie szkód indywidualnych i ochrony osób tak poszkodowanych, a co za tym idzie — szkody zbiorowe nie są objęte zakresem stosowania dyrektywy.

37 Ponadto, zdaniem UNIQUA, odstępstwo przewidziane w art. 5 dyrektywy 87/344 stanowi dowód na to, że stosowanie odstępstw od swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego jest możliwe i zgodne z prawem. Jej zdaniem, wspomniany przepis nie stanowi bezwzględnego wyjątku, lecz ma po prostu charakter przykładu. Uważa ona

zatem, że brak uwzględnienia szkód zbiorowych wymaga dokonania interpretacji art. 5 dyrektywy w drodze analogii, w interesie osób ubezpieczonych od kosztów ochrony prawnej.

Odpowiedź Trybunału

38 Tytułem wstępu należy przypomnieć, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem przy dokonywaniu wykładni przepisu prawa wspólnotowego należy uwzględniać nie tylko jego brzmienie, lecz także kontekst, w jakim został umieszczony, oraz cele regulacji, której część on stanowi (zob. wyroki: z dnia 17 listopada 1983 r. w sprawie 292/82 Merck, Rec. s. I-3781, pkt 12; z dnia 21 lutego 1984 r. w sprawie 337/82 St. Nikolaus Brennerei und Likörfabrik, Rec. s. I-1051, pkt 10; z dnia 14 października 1999 r. w sprawie C-223/98 Adidas, Rec. s. I-7081, pkt 23; z dnia 14 czerwca 2001 r. w sprawie C-191/99 Kvaerner, Rec. s. I-4447, pkt 30; a także z dnia 7 czerwca 2005 r. w sprawie C-17/03 VEMW i in., Zb.Orz. s. I-4983, pkt 41).

39 W tym względzie należy zauważyć, że z preambuły do dyrektywy 87/344 wynika, że ma ona na celu z jednej strony wprowadzenie ułatwień w korzystaniu przez zakłady ubezpieczeniowe ze swobody przedsiębiorczości poprzez wyeliminowanie barier wynikających z przepisów krajowych, które zakazują łączenia ubezpieczenia ochrony prawnej z innymi grupami ubezpieczeń, i z drugiej strony ochronę interesów osób ubezpieczonych poprzez, między innymi, wyeliminowanie w jak największym stopniu ewentualnych sprzeczności interesów i zapewnienie możliwości rozwiązywania sporów między ubezpieczycialami i ubezpieczonymi.

40 W tym celu dyrektywa zawiera z jednej strony przepisy o charakterze organizacyjnym i umownym, a z drugiej strony pewne szczególne gwarancje na korzyść ubezpieczonych.

41 Jeśli chodzi o przepisy organizacyjne i umowne, art. 3 ust. 2 dyrektywy 87/344 przyznaje ubezpieczycielom możliwość likwidacji szkód przez odrębną część personelu w ramach

tego samego przedsiębiorstwa lub zlecenie likwidacji przedsiębiorstwu o odrębnej osobowości prawnej. Poza tym, art. 3 ust. 2 lit. c) dyrektywy pozwala na eliminację sprzeczności interesów poprzez przyznanie ubezpieczonym swobody wyboru przedstawiciela prawnego w przypadku stwierdzenia, że wystąpiła szkoda objęta zakresem ubezpieczenia.

42 Zgodnie z art. 3 ust. 3 dyrektywy 87/344 każde z tych rozwiązań uważać należy za zabezpieczające interesy osób ubezpieczonych od kosztów ochrony prawnej w równoważny sposób. Na każdym państwie członkowskim spoczywa obowiązek zapewnienia, że zakłady ubezpieczeń mające siedzibę na jego terytorium przyjmą przynajmniej jedno z tych alternatywnych rozwiązań. Państwa te mogą w każdym razie wprowadzić jedno z tych rozwiązań lub pozostawić zakładom ubezpieczeń swobodę wyboru spośród kilku alternatywnych rozwiązań.

43 Ponadto art. 3 ust. 1 dyrektywy 87/344 stanowi, że ubezpieczenie ochrony prawnej winno podlegać oddzielnej umowie, nieobejmującej innych grup ubezpieczeń lub też należy uwzględnić je w oddzielnej części jednolitej polisy, określającej charakter ubezpieczenia. Państwa członkowskie mogą także nałożyć na ubezpieczycieli obowiązek wskazywania składki ubezpieczenia ochrony prawnej.

44 Jeśli chodzi o szczególne gwarancje, to na podstawie tej dyrektywy ubezpieczonym przysługuje, w ramach postępowań, o których mowa w art. 4 ust. 1 lit. a), lub zgodnie z art. 4 ust. 1 lit. b) w przypadku wystąpienia sprzeczności interesów, prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego przez osoby ubezpieczone.

45 Jak wynika z przepisów art. 4, 6 i 7 dyrektywy 87/344, prawa przyznane osobom ubezpieczonym w tych artykułach mają na celu objęcie interesów ubezpieczonych szeroką ochroną, a ich stosowanie nie jest ograniczone do przypadków wystąpienia sprzeczności interesów.

46 Należy także stwierdzić, że z brzmienia art. 3–5 dyrektywy 87/344, a także z jej kontekstu wynika, że prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego przysługuje każdej osobie ubezpieczonej w sposób ogólny i autonomiczny w zakresie określonym przez każdy z tych artykułów.

47 Należy zatem w pierwszej kolejności przypomnieć, że art. 4 ust. 1 dyrektywy 87/344 przyznaje ubezpieczonemu prawo do wyboru przedstawiciela prawnego. Jednakże przepis ten ogranicza to prawo do postępowań sądowych i administracyjnych, z wyjątkiem przypadków wystąpienia sprzeczności interesów. Użycie ogólnego sformułowania „umowa ubezpieczenia" oraz czas, w którym użyto czasownika „stwierdzać", wskazują na ogólny zasięg i obowiązkowy charakter tego przepisu.

48 W drugiej kolejności należy podkreślić, że w przepisie tym określa się minimalny zakres swobody, którą należy przyznać osobie ubezpieczonej niezależnie od tego, do której z opcji przewidzianych w art. 3 ust. 2 dyrektywy zastosował się zakład ubezpieczeń.

49 W tym względzie należy stwierdzić, że przepisy przewidziane w art. 3 ust. 2 lit. a) i b) dyrektywy 87/344 zachowują ten sam zakres stosowania także w przypadku, gdy z art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy wynika autonomiczne prawo osoby ubezpieczonej do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego.

50 Tak więc, na podstawie rozwiązania przewidzianego w art. 3 ust. 2 lit. c) dyrektywy 87/344 ubezpieczonym przysługują dalej idące prawa niż na podstawie art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy. Ten ostatni przepis stanowi bowiem, że prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego przysługuje jedynie w przypadku wszczęcia postępowania sądowego lub administracyjnego. Tymczasem, zgodnie z rozwiązaniem zawartym w art. 3 ust. 2 lit. c) tej dyrektywy, ubezpieczony ma prawo powierzenia obrony swoich interesów przedstawicielowi prawnemu od chwili, gdy ma prawo żądać podjęcia przez ubezpieczyciela działań na podstawie umowy ubezpieczenia, a więc także przed wszczęciem jakiegokolwiek postępowania sądowego lub administracyjnego.

51 Co więcej, wykładnia zaproponowana przez UNIQA i Komisję skutkowałaby tym, że zakres stosowania art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 zostałby ograniczony do zera. W przypadku bowiem zastosowania opcji przewidzianej w art. 3 ust. 2 lit. c) dyrektywy prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego przysługuje także przed wszczęciem postępowania sądowego lub administracyjnego. Jeżeli art. 4 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy miałby znajdować zastosowanie wyłącznie w przypadku faktycznego zastosowania pierwszego z tych przepisów, to zostałby on pozbawiony jakiejkolwiek treści normatywnej.

52 Ponadto motyw jedenasty dyrektywy 87/344 potwierdza, że prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego w ramach postępowań sądowych lub administracyjnych nie jest związane z wystąpieniem sprzeczności interesów.

53 W tym względzie, sformułowanie „und zwar immer" znajdujące się w niemieckiej wersji omawianego motywu może co prawda być interpretowane w taki sposób, że wiąże ono przysługiwanie prawa do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego z wystąpieniem sprzeczności interesów. Nie można się jednakże powołać na taką interpretację celem uzasadnienia zawężającej wykładni art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy.

54 W pierwszej kolejności, z utrwalonego orzecznictwa wynika, że konieczność jednolitej wykładni dyrektyw wspólnotowych wyklucza rozpatrywanie, w razie wątpliwości, danego przepisu w sposób oderwany, lecz przeciwnie, wymaga, aby był on interpretowany i stosowany w świetle wersji sporządzonych w innych językach urzędowych (zob. podobnie wyroki: z dnia 2 kwietnia 1998 r. w sprawie C-296/95 EMU Tabac i in., Rec. s. I-1605, pkt 36; z dnia 17 czerwca 1998 r. w sprawie C-321/96 Mecklenburg, Rec. s. I-3809, pkt 29; a także z dnia 26 maja 2005 r. w sprawie C-498/03 Kingscrest Associates i Montecello, Zb.Orz. s. I-4427, pkt 26).

55 Jak podkreśliła rzecznik generalna w pkt 71 swojej opinii, z porównania poszczególnych wersji językowych wynika, że prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego w ramach postępowań sądowych i administracyjnych przysługuje niezależnie od wystąpienia sprzeczności interesów.

56 W drugiej kolejności, jak zauważa Komisja, gdyby sformułowanie „und zwar immer” zostało zinterpretowane w sposób zaproponowany przez UNIQA, to przepisy art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 zostałyby pozbawione znaczenia, ponieważ ich treść normatywna została powtórzona w art. 4 ust. 1 lit. b) dyrektywy.

57 W trzeciej kolejności, jak podkreślił rzecznik generalny w pkt 73 swojej opinii, ani pierwotny wniosek Komisji o przyjęcie dyrektywy, ani inne akty przygotowawcze nie dostarczają wskazówek na to, że w drodze art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 prawodawca wspólnotowy zamierzał stworzyć jedynie uzupełniający instrument rozwiązywania sprzeczności interesów, a nie autonomiczne prawo do wyboru przedstawiciela prawnego.

58 Wręcz przeciwnie, geneza tej dyrektywy pozwala stwierdzić, że pierwotny cel polegający na zapewnieniu w ramach umów ubezpieczenia ochrony prawnej możliwości swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego, która nie jest uwarunkowana wystąpieniem sprzeczności interesów, został następnie, mimo ograniczenia jego zakresu do postępowań sądowych i administracyjnych, podtrzymany.

59 W czwartej kolejności, należy stwierdzić, że bezspornie art. 5 dyrektywy 87/344 upoważnia państwa członkowskie do wyłączenia z zakresu stosowania art. 4 ust. 1 dyrektywy określonych kwestii wynikających z użytkowania pojazdów drogowych. Jednakże to odstępstwo od prawa do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego należy interpretować zawężająco i nie może ono zatem stanowić podstawy do wnioskowania przez analogię.

60 Poza tym bezsprzeczne jest, że prawodawca wspólnotowy nie przewidział odstępstwa dotyczącego przypadków, w których większa liczba ubezpieczonych została poszkodowana w wyniku tego samego zdarzenia.

61 UNIQA i Komisja podnoszą w tym względzie, że w czasach przyjmowania dyrektywy 87/344 zjawisko szkód zbiorowych nie było jeszcze znane. Z tego powodu prawo do swobodnego wyboru przedstawiciela prawnego na podstawie art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy nie może znajdować zastosowania do przypadków szkód zbiorowych.

62 Takiej argumentacji nie można przyjąć.

63 Z jednej strony bowiem, zjawisko zdarzeń dotykających w taki sam sposób znaczącej liczby osób nie jest nowe. Jak zauważa E. Eschig, liczne takie przypadki zostały zarejestrowane przed przyjęciem dyrektywy 87/344.

64 Z drugiej strony, nawet gdyby nowe okoliczności doprowadziły do tego, że w państwach członkowskich wniesiona została większa liczba skarg mających na celu zbiorową ochronę interesów członków grup osób, to okoliczności te nie mogą w aktualnym stanie prawa wspólnotowego ograniczać prawa osób ubezpieczonych od kosztów ochrony prawnej do wyboru, czy chcą one brać udział w takim postępowaniu, i ewentualnie do wyboru przedstawiciela prawnego.

65 Wreszcie należy wyjaśnić, że dyrektywa 87/344 nie ma na celu dokonania całkowitej harmonizacji przepisów państw członkowskich z zakresu ubezpieczeń ochrony prawnej i że w aktualnym stanie prawa wspólnotowego państwa te zachowują swobodę uchwalania przepisów stosujących się do tych umów.

66 Jednakże państwa członkowskie winny korzystać z kompetencji przysługujących im w tej dziedzinie w zgodzie z prawem wspólnotowym, a w szczególności z art. 4 dyrektywy 87/344.

67 Poza tym, należy przypomnieć, że do sądu krajowego należy dokonanie takiej wykładni przepisów VersVG, która będzie w największym możliwym stopniu odzwierciedlać treść i cele dyrektywy 87/344, przy uwzględnieniu dokonanej powyżej wykładni art. 4 ust. 1 dyrektywy celem osiągnięcia rezultatu przez nią przewidzianego, a co za tym idzie, zapewnienie zgodności z art. 249 akapit trzeci WE (zob. podobnie wyrok z dnia 5 października 2004 r. w sprawach połączonych od C-397/01 do C-403/01 Pfeiffer i in., Zb.Orz. s. I-8835, pkt 113).

68 W rezultacie, na pytanie pierwsze należy odpowiedzieć tak, że art. 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy 87/344 należy interpretować w ten sposób, że ubezpieczyciel ochrony prawnej nie może zastrzec sobie prawa wyboru przedstawiciela prawnego dla większej liczby ubezpieczonych, którzy poszkodowani zostali w wyniku tego samego zdarzenia.

W przedmiocie pytania drugiego

69 Mając na uwadze odpowiedź, która udzielona została na pytanie pierwsze, nie ma potrzeby udzielenia odpowiedzi na pytanie drugie.

W przedmiocie kosztów

70 Dla stron postępowania przed sądem krajowym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed tym sądem, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż poniesione przez strony postępowania przed sądem krajowym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

Artykuł 4 ust. 1 lit. a) dyrektywy Rady 87/344/EWG z dnia 22 czerwca 1987 r. w sprawie koordynacji przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odnoszących się do ubezpieczenia ochrony prawnej należy interpretować w ten sposób, że ubezpieczyciel ochrony prawnej nie może zastrzec sobie prawa wyboru przedstawiciela prawnego dla większej liczby ubezpieczonych, którzy poszkodowani zostali w wyniku tego samego zdarzenia.

Podpisy